

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.2.24>

## ВИКОРИСТАННЯ ПОЗИТИВНОГО ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ З ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ І ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Коваленко В.В.,

*кандидат юридичних наук, докторант відділу проблем  
державного управління та адміністративного права**Інституту держави і права**імені В.М. Корецького НАН України*

ORCID: 0009-0009-8283-9267

**Коваленко В.В. Використання позитивного зарубіжного досвіду з питань правового регулювання та реалізації державної політики сталого розвитку економіки України у воєнний і післявоєнний період.**

У даній науковій статті здійснено аналіз практики діяльності тих зарубіжних держав, економіка яких функціонувала в умовах II світової війни та післявоєнний період, та на основі отриманих результатів дослідження визначені обґрунтовані шляхи, які можна було б використати в Україні для правового регулювання і реалізації сталого розвитку даної галузі господарювання у сьогоденні, зокрема для подолання наслідків військової агресії росії проти нашої держави, яка здійснюється впродовж 2022-2025 рр.

Поклавши в основу рівень окупації, визначено також особливості функціонування та на цій підставі здійснена класифікація країн, позитивний досвід яких можна застосувати для забезпечення сталого розвитку економіки України.

Крім цього, встановлені основні ефективно значущі напрями економічної діяльності зарубіжних країн у II світовій війні, які забезпечили відновлення даної сфери суспільних відносин (раціональне використання природних та інших національних ресурсів; цілеспрямоване внутрішнє і зовнішнє кредитування пріоритетних секторів економіки; здійснення націоналізації підприємств тощо). У зв'язку з цим доведено, що використання позитивного досвіду зарубіжних країн у забезпеченні сталого розвитку економіки України є об'єктивно обумовленою необхідністю та доведеною на практиці державною політикою формування засад її функціонування в умовах воєнного стану та у післявоєнний період.

Виходячи з отриманих результатів дослідження, у цій науковій статті констатовано, що в ситуації відкритої збройної агресії росії проти України всі зовнішньополітичні відносини мають формуватися і реалізовуватися лише під жорстким контролем і координацією даної діяльності лише відповідних державних органів влади. В ситуації, що склалась гроші державі слід заробляти, в тому числі шляхом продажу «зайвої» зброї за кордон, але виключно країнам НАТО, у тому числі взамін тієї зброї (за «бартером»), яку вони постачають Україні, враховуючи сьогоденні проблеми самого Північноатлантичного Альянсу та статутні зобов'язання його членів щодо нерозповсюдження військового озброєння державам-агресорам.

**Ключові слова:** зовнішньоекономічна діяльність; план Маршалла; позитивний зарубіжний досвід у галузі економіки; націоналізація; формування і реалізація державної політики; сталий розвиток економіки; класифікація; національні інтереси.

**Kovalenko V.V. Using positive foreign experience in legal regulation and implementation of state policy for sustainable development of the economy of Ukraine in the war and post-war period.**

This scientific article analyzes the practice of those foreign states whose economies operated in the conditions of World War II and the post-war period, and based on the results of the study, reasonable ways are identified that could be used in Ukraine for legal regulation and implementation of sustainable development of this sector of the economy today, in particular to overcome the consequences of Russia's military aggression against our state, which is being carried out during 2022-2025.

Based on the level of occupation, the peculiarities of functioning are also determined and on this basis a classification of countries whose positive experience can be applied to ensure sustainable development of the economy of Ukraine is carried out.

In addition, the main effectively significant directions of economic activity of foreign countries in World War II have been established, which ensured the restoration of this sphere of social relations (rational use of natural and other national resources; targeted internal and external lending of priority sectors of the economy; implementation of nationalization of enterprises, etc.). In this regard, it has been proven that the use of positive experience of foreign countries in ensuring sustainable development of the economy of Ukraine is an objectively determined necessity and proven in practice by the state policy of forming the foundations of its functioning in conditions of martial law and in the post-war period.

Based on the results of the study, this scientific article states that in a situation of open armed aggression by Russia against Ukraine, all foreign policy relations should be formed and implemented only under strict control and coordination of activities without the relevant state authorities. In the current situation, the state should earn money, including by selling «excess» weapons abroad, but to NATO countries, including weapons on a «barter» basis, which they supply to Ukraine, taking into account the current problems of the North Atlantic Alliance itself and the statutory obligations of its members regarding the non-proliferation of military weapons to aggressor states.

**Key words:** foreign economic activity; Marshall Plan; positive foreign experience in the field of economics; nationalization; formation and implementation of state policy; sustainable economic development; classification; national interests.

**Постановка проблеми.** Як показує історична практика, належне та ефективне вирішення існуючих проблем у галузі економіки будь-якої країни в умовах воєнного стану та у післявоєнний період її функціонування об'єктивно є неможливим, якщо не брати до уваги позитивний досвід тих держав, які здійснювали економічну діяльність у часи відкритої військової агресії щодо них з боку ворогуючих суб'єктів, зокрема фашистської Німеччини у II світову війну. При цьому варто зазначити, що класифікацію вказаних країн як об'єктів наукового дослідження (в основу покладений критерій забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності) можна здійснити на такі групи країн: 1) держави, які безпосередньо брали участь у II світовій війні, але не були окуповані державною-агресором (Великобританія, США, Канада, ін.); 2) держави, які були повністю окуповані відповідною державою-агресором (Франція, Чехія, Болгарія, ін.); 3) держави, які були частково окуповані державою-агресором (Бельгія, Нідерланди, Чехословаччина, ін.); 4) Держави, які зайняли так званий «нейтралітет» (Іспанія, Португалія, Швейцарія, ін.); 5) держави, які стали жертвами розв'язаної ними II світової війни (Німеччина, Японія, Італія).

Виходячи з цього, **метою** даної наукової статті є здійснення аналізу економічної діяльності зазначених зарубіжних країн в умовах воєнного стану та у післявоєнний період функціонування даної сфери суспільних відносин, а також визначення на цій основі позитивних аспектів формування і реалізації державної політики з означених питань.

У свою чергу, **основним завданням** цієї роботи є доведення необхідності активного впровадження даного закордонного досвіду у галузь економіки України, з урахуванням особливостей національного законодавства та завдань, пов'язаних з дотриманням при цьому національних інтересів та забезпеченням національної безпеки в цілому.

**Стан досліджень.** Як показали результати вивчення наукової літератури, досить активно та предметно питаннями необхідності підвищення рівня правового забезпечення процесів, пов'язаних зі сталим розвитком України займаються такі учені, як Є.О. Алісов, І.Б. Заверуха, В.В. Коваленко, М.П. Кучеренко, Т.А. Латковська, А.А. Нечай, О.П. Орлик, П.С. Пацурківський, Н.Ю. Пришва, Л.А. Савченко та інші.

Поряд з цим варто зазначити, що у сенсі змісту предмета зазначеної наукової статті та з урахування умов воєнного стану в Україні, а також завдань післявоєнного періоду сталого розвитку її економіки комплексних наукових досліджень досі в нашій державі не проведено, що актуалізує необхідність їх здійснення у контексті існуючих у цій сфері суспільних відносин проблем.

**Виклад основних положень.** Як встановлено в ході даного дослідження, найбільш показовою у цьому контексті можна назвати економічну діяльність Великобританії у період війни та у післявоєнний час функціонування зазначених суспільних відносин [1]. Зокрема, одним із наступних кроків на шляху до перемоги можна вважати організовану цією країною економічної блокади Німеччини, яка зупинила поставку державі-агресору з боку так званих «нейтральних» щодо війни держав Скандинавії (Швеції, Норвегії, Данії) залізної руди [2]. Другим важливим кроком у цьому напрямі стало укладання економічної угоди зі США, яка передбачала оренду її територій на 99 років для останньої військово-повітряних і військово-морських баз на території першої [2]. Досить вагомими, як видається, були й інші економічні реформи, які здійснювались у Великобританії, зокрема й у післявоєнний період, а саме: а) укладення угоди зі США та отримання у зв'язку з цим довготри-

валої позики у сумі 4 млрд. 400 млн. доларів для лібералізації торгівлі країни-позичальника; б) оголошення часткової та повної конвертації національної валюти Великобританії і проведення всіх фінансово-економічних та господарських розрахунків тільки за американський долар; в) реорганізація шкільної системи і введення на цій підставі загальної безкоштовної середньої освіти (натомість, в Україні в умовах воєнного стану пропонується ввести оплату за навчання у таких освітніх закладах та скорочення їх кількості [3]); г) надання допомоги для бідних і дітей та інші соціально важливі види забезпечення, у тому числі надання безоплатної медичної допомоги; г) реформування системи пенсійного забезпечення, що дозволило збільшити кількість пенсіонерів до 25 млн. осіб (у той самий час, в Україні в умовах воєнного стану за рахунок пенсіонерів у 2025 році [4] у разі підвищено заробітну плату для працівників Пенсійного фонду України [5]); д) гарантування допомоги при втраті працездатності для безробітних, вагітних жінок, на виховання дітей, особам, які досягли 60-річного (жінки) та 65-річного (чоловіки) віку; е) інші соціально та економічно спрямовані реформи [2]. Як показали результати даного дослідження, значну роль у відновленні та забезпеченні сталого розвитку економіки Великобританії у післявоєнний період її функціонування, відіграв й загальновідомий в науці та на практиці «план Маршалла» [6].

Зокрема, цей План передбачав здійснення наступних системних заходів, які можна було б закріпити у Національній економічній стратегії України на період до 2030 року, а саме: 1) захист національних інтересів США; 2) відродження у країнах Європи демократичних політичних режимів під відповідні зобов'язання держав-позичальників; 3) надання довгострокових і короткострокових кредитів для забезпечення відбудови населених пунктів, зруйнованої війною інфраструктури та вирішення інших соціально-економічних проблем, які виникли на території Європи; 4) створення відповідних контролюючих органів США для моніторингу цільового та ефективного використання коштів, які виділяються у виді позик для певних країн Європи (Комісія з аналізу допомоги Європейським державам при Президентів США); 5) відсутність при наданні кредитів, як це, зокрема, має місце у відносинах України з МВФ [7], будь-яких політичних вимог, рекомендацій тощо [6].

Такий підхід дозволив Великобританії залучити 23% позик, які за планами Маршалла надавались для бажаючих їх отримати країн Європи у різних формах (у вигляді безоплатних подарунків в доларах, безоплатного постачання товарів та у вигляді кредитів (в період з квітня 1948 по червень 1951 загальна сума витрат за цим Планом склала близько 17 млрд. дол. США) [2].

У цілому ж, як для Великобританії, так і для Європи загалом реалізація Плану Маршалла дозволила: 1) створити засади глобальної економіки [8], а також відновити життєво важливий так званий «торговельний трикутник», до складу якого ввійшли США, Західна Європа та їхні торговельні партнери у світі [9]; 2) створити колективну систему оборони в Європі, у тому числі й шляхом модернізації НАТО [9]; 3) створити європейську єдність, яка стала наслідком не стільки і не тільки освоєння країнами Західної Європи наданої від США фінансово-матеріальної допомоги, але й формування політичних демократично орієнтованих цінностей [9].

Як наслідок, завдяки плану Маршалла, як у Великобританії, так і в Європі у цілому: а) ВВП підвищився на 32,8% (зі 119 млрд. дол. США у 1947 році до 159 млрд. дол. США у 1951 році); б) промислове виробництво зросло на 40% у порівнянні з довоєнним рівнем, обсяг сільськогосподарської продукції – на 11%; в) фактично обсяг європейської торгівлі до 1953 року зріс на 40% [9].

І, хоча після Революції Гідності в Україні у 2014 році план залучення міжнародної допомоги для відбудови і реформування економіки нашої держави також назвали «Планом Маршалла», досі (станом на 2025 рік) він за змістом не має такої спрямованості, яка мала місце у зазначених вище зарубіжних державах, як у силу високого рівня корупції у цій галузі суспільних відносин, так і з огляду того, що надання кредитів, позик, інших видів міжнародної допомоги пов'язаних з питаннями, що стосуються питань політичного характеру [7], участі іноземців у відборі суддів, прокурорів та в наглядових радах державних підприємств тощо, що не було характерно для Плану Маршалла після II світової війни та дало у зв'язку з цим потужній поштовх для удосконалення у тому числі політичної системи як у Європі, так і у Великобританії, зокрема. Саме на цьому негативному аспекті України акцентують увагу вітчизняні науковці, які констатують, що здійснення плану Маршалла за «українським сценарієм», у тому числі й шляхом інтерпретації деяких його положень та відмови від реалізації інших вимог, привело у сьогоднішні до значних суспільно-економічних проблем [10].

У той самий час, Великобританія, скориставшись позиками США у післявоєнний період, не тільки відтворила та забезпечила сталий розвиток своєї економіки [2], але й використала цей позитивний досвід у подальшому, який має стати методико-прикладним підґрунтям для організації економічної діяльності України в умовах воєнного стану та у післявоєнний період. У цьому контексті, без сумніву, не можна обійти увагою й ті реформи у галузі економіки, які у свій час здійснив Уряд Великобританії на чолі Маргарет Тетчер [11]. Зокрема, до особливостей цих видозмін у зазначеній галузі суспільних відносин (у так звану епоху «тетчертизму» [12]) можна віднести наступні із них:

1. Шляхом приватизації торгових марок, впровадження ринкової економіки Британія, що пережила «хворобу Європи» (великий рівень інфляції та надмірна влада профспілок, ін.), відродила та забезпечила сталий і ефективний розвиток своєї економіки [11].

2. Жорстка бюджетна політика, яка мала на меті контроль державних витрат у поєднанні з такою ж жорсткою грошово-кредитною політикою, дозволили суттєво зменшити рівень інфляції у Великобританії та знизити кількість випадків страйків, т. ін., пов'язаних з вимогою підвищення зарплати для всіх категорій населення. (Натомість, в Україні в умовах війни щорічно збільшуються бюджетні витрати на утворення і утримання нових міністерств [13]; підвищення заробітної плати для державних службовців [14]; будівництва доріг, які знаходяться на території воєнних дій [15]; ін., створюючи таким чином нові детермінанти, що знижують рівень правового забезпечення сталого розвитку економіки нашої держави та сприяють економічній злочинності у цій сфері суспільних відносин.)

3. Збільшення виробництва за рахунок так званої реформи стимулювання пропозиції та створення нових робочих місць у Великобританії [11].

4. Розширення банківського сектору в Сполученому Королівстві [11].

Варто при цьому також звернути увагу й на той факт, що основи реформ Маргарет Тетчер склали «національні інтереси» Великої Британії, які так безглуздо і безпідставно ігноруються Урядами України на протязі всього періоду її незалежності (1991–2025 рр.).

Як видається, особливо небезпечною для суспільства є зазначена практика в умовах воєнного стану України, позаяк такі підходи на всіх рівнях (законодавчому, правоохоронному та правозастосовному) об'єктивно підвищують рівень реальних загроз, які посягають на національну безпеку нашої держави. Виходячи з цього та враховуючи позитивний зарубіжний досвід з означеної проблематики, логічно було б Закон України від 03.06.1992 № 2402-XII доповнити статтею 9-2 наступного змісту: «В умовах воєнного або надзвичайного стану Україна має право у співпраці із зазначеними у цьому Законі відповідними суб'єктами міжнародної фінансової діяльності укладати міжнародні договори з урахуванням існуючих потенційних і реальних загроз, які посягають на національну безпеку України, та забезпечення при цьому її національних інтересів». Додатковим аргументом з цього приводу виступають результати аналізу економічної діяльності в умовах воєнного стану і післявоєнний період інших країн світу, які потерпіли від наслідків II світової війни.

Зокрема, показовими у цьому сенсі можна назвати проведені реформи у Франції генералом Шарлем де Голлем [16]. Їх сутність зводилась до наступного: а) тимчасовий уряд Франції в основу реформ поклав процес націоналізації (таким чином, у державній власності опинились Національний банк та ще 4-ри найбільші кредитні установи цієї країни, низка вугільних шахт, авіаційні заводи та автомобільні компанії, морські порти т. ін.) [16]; б) був встановлений 40-годинний робочий тиждень; в) мінімізовані витрати на утримання державних службовців; д) на 50% були підвищені зарплати, пенсії ветеранам війни та, одночасно, знижені податки на зарплату низькооплачуваних робітників, а також надавалась фінансова допомога від держави для багатодітних і малозабезпечених сімей, т. ін. [17]. Саме зазначені вище реформи Шарля де Голля створили засади для ефективного правового забезпечення сталого розвитку економіки Франції, яка у сьогоденні є однією з найбільш розвинутих держав світу (зокрема, ця країна має 5-те місце за обсягом номінального внутрішнього валового продукту (ВВП) та 9-те місце за ВВП, який розраховується за паритетом купівельної спроможності) [18].

Без сумніву, що позитивний досвід проаналізованих у цій роботі економік США, Великобританії та Франції має скласти головні напрями забезпечення правового регулювання та реалізації державної політики сталого розвитку економіки України як в умовах воєнного стану та у післявоєнний період її функціонування, а також стати необхідним системно-структурним елементом сучасної Національної економічної стратегії на період до 2030 року. На жаль, у сьогоденні (2022–2025 рр.) Україна обрала дещо інший шлях відновлення та забезпечення сталого розвитку своєї економіки, який не тільки розширює негативний вплив на неї різноманітних фонових і протиправних явищ і процесів, але й детермінує економічну злочинність у нашій державі. Як приклад, можна назвати наміри Уряду України щодо підвищення зарплати державним службовцям [5]; «освячення» різноманітних витрат органів державної влади на ремонти будівель, службових кабінетів та проведення інших видів господарської діяльності в умовах воєнного стану [19], а також не звертання уваги Кабінету Міністрів України та Рахункової палати на закупівлю у такий період дороговартісних нових авто, т. ін. [20]. У той самий час, ще у 2014 році Кабінет Міністрів України прийняв «революційну» за своїм змістом постанову, яка була спрямована на жорстку економію державних коштів та недопущення втрат бюджету в умовах гібридної війни з росією [20]. Проте, вже у 2016 році цей підхід Уряд замінив на більш «м'який», враховуючи, що на протязі 2-х років заходи, що були визначені у постанові Кабінету Міністрів України від 01.03.2014 № 63, як констатувалось у новому рішенні даного вищого виконавчого державного органу, досягли своєї мети та стабілізували сталий роз-

виток економіки нашої країни [21]. При цьому варто зазначити, що вказана постанова Кабміну від 11.10.2016 № 710 [21] є діючою в умовах воєнного стану, а тому незрозумілою є діяльність відповідних аудиторсько-контрольних органів державної влади України (Рахункової палати, Держаудитслужби, БЕБ, ін.) та Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, що стосується контролю за витратами Державного бюджету нашої країни. І, це при тому, що рівень бідності в Україні, як зазначають фахівці, є таким, з яким не варто миритися [22], а дефіцит бюджету є критичним і загрозливим для національної безпеки нашої країни [23]. У такій ситуації, вищі посадові особи та органи державної влади України, замість «замороження» витрат з Державного бюджету за зразком позитивного досвіду зарубіжних країн, економіка яких функціонувала в умовах воєнного стану та у післявоєнний період, а також врахування вітчизняного позитивного підходу з означених питань, що був застосований Урядом у 2014 році [20], покладає безмежні надії на ЄС і фактично перекладає на «плечі» цього товариства існуючі проблеми [22], а також орієнтується на можливості інших суб'єктів міжнародної діяльності [24]. Як видається, у зазначеній ситуації важливою була б своєрідна «реанімація» (відновлення) [25], зокрема, у новій редакції постанови Кабінету Міністрів України зразка 2014 року [20]. Крім цього, слід тимчасово припинити процеси приватизації, що довели на протязі всієї незалежності України свою неспроможність вирішувати суттєві системні проблемні питання економічного характеру [26]. Такий висновок, зокрема, ґрунтується на результатах проведеного спеціального опитування громадян України, проведеного у 2025 році, які вкрай негативно оцінили здобутки для нашої держави таких «приватизаторів», як Рінат Ахметов та Петро Порошенко. При цьому найбільш «вороже ставлення» до останнього та тому подібних «бізнесменів», які збагатились за рахунок держави завдяки участі в державній службі та в політиці [27].

Не менш цинічними, безвідповідальними та суспільно небезпечними, з огляду на забезпечення національної безпеки і національних інтересів України в умовах воєнного стану, є й спроби деяких «горе-бізнесменів» залучитись підтримкою Уряду України щодо експорту військової продукції за кордон, пояснюючи це збитками, які вони несуть у зв'язку з фінансовою неспроможністю Міністерства оборони України оплачувати 100% таких предметів купівлі-продажу [28]. Як свідчить практика, саме такий «економічний», а не державницький підхід при підписанні так званого Будапештського меморандуму дав можливість росії озброїтись українськими стратегічними бомбардувальниками, балістичними та міжконтинентальними ракетами, а також іншими видами військового забезпечення, які у сьогоденні (2022-2025 р. р.) використовує держава-агресор проти України.

**Висновок.** Отже, виходячи з отриманих результатів дослідження, можна констатувати, що в умовах воєнного стану в Україні всі зовнішньоекономічні відносини, у тому числі й у сфері оборони, мають формуватися і реалізовуватися лише державою – таким шляхом йшов у часи II світової війни весь цивілізований світ, що й забезпечило державний суверенітет, незалежність та у цілому національну безпеку країн, що постраждали від її наслідків. Без сумніву, у такій ситуації державі гроші слід заробляти, включаючи й шляхом продажу «зайвої» зброї за кордон, але тільки для країн НАТО, у тому числі взамін тієї зброї (за «бартером»), яку вони постачають Україні, враховуючи сьогоденні проблеми цього Північноатлантичного Альянсу та статутні зобов'язання його членів щодо нерозповсюдження військового озброєння державам-агресорам.

У цілому, сталий розвиток економіки України в умовах воєнного стану та у післявоєнний період її функціонування має бути забезпечений з урахуванням наступного позитивного зарубіжного досвіду, який був апробований на практиці у виді так званого «Плану Маршалла», реформ Шарля Де Голя та ін., що виражалось у здійсненні наступних заходів

1. Проведення жорсткої бюджетної політики, яка мала на меті контроль державних витрат у поєднанні з такою ж жорсткою грошово-кредитною політикою.
2. Збільшення виробництва за рахунок так званої реформи стимулювання пропозиції та створення нових робочих місць.
3. Розширення сектору банківських послуг.
4. Націоналізації стратегічно важливих об'єктів, у тому числі вилучення природних ресурсів з рук приватних осіб

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коротка історія Англії. URL: <https://drukarnia.com.ua>.
2. Велика Британія в другій світовій війні. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>.
3. Платне навчання в школі та штрафи за прогули: батьки шоковані планами шкільної реформи. URL: <https://gromada.kt.ua>.
4. Про визначення порядку виплати пенсій деяким категоріям осіб у 2025 році у період воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 03.01.2025 № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

5. Підвищена зарплат і премій чиновникам з 01 квітня 2025?! URL: <https://zeminar.ua>.
6. Зануда А. План Маршалла. Як США врятували Європу після війни та руїн з користю для себе. URL: <https://www.bbc.com>.
7. МВФ уточнив, які реформи має виконати Україна для стійкості економіки. URL: <https://www.ukrinform.ua>.
8. Горбач Л.М., Плотников О.В. Глобалізація: світова економіка та українські реалії: монографія. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2020. 224 с.
9. План Маршалла – Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>.
10. Хайнацька Л. Які наслідки для України мала відмова від плану Маршалка. *Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалог з істориками* / Відп. ред. В. Смалій. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2022. Кн. 2. С. 926–928.
11. Гудолла Л. Як Маргарет Тетчер змінила економіку. URL: <https://www.bbc.com>.
12. Коваль Н. І. Особливості економічних реформ епохи тетчеризму. Історіо-сфера: матеріали Тринадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса, 6-7 квіт. 2018 року). Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2018. С. 135–138.
13. Деякі питання діяльності Міністерства національної єдності України: постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2025 № 113. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
14. Кабмін у змінах до бюджету пропонує підняти посадові оклади прокурорам. URL: <https://sud.ua/uk/news/publikabion>.
15. Деякі питання дорожнього господарства: постанова Кабінету Міністрів України від 15.05.2022 № 803. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
16. Де Голль і реформа державного устрою Франції – Журнальний зал. URL: <https://magazines.qorky.media>.
17. Досвід переможців – Франція. URL: <https://www.project.finance.ua>.
18. Економіка Франції. URL: <https://uk.wikipedia.org>.
19. Деякі питання забезпечення проведення господарської діяльності в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
20. Про економію державних коштів та недопущення втрат бюджету: постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2014 № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. (втратила чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 № 719).
21. Про ефективне використання державних коштів: постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 № 710. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
22. ЄС терміново шукає 19 млрд. доларів США для покриття дефіциту бюджету України в наступному році. постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 № 314. URL: <https://minfin.com.ua>.
23. Щодо економічного становища в умовах воєнного стану та напрямів його покращення. URL: <https://economics.org.ua>.
24. Ukraine recovery Conference 2025/Rome/10-11 July. URL: <https://www.ure-international.com>.
25. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
26. Енхбаєр Т. Велика приватизація в Україні під час війни: ризики, підводне каміння, та перспективи. URL: <https://sk.ua>.
27. Давиденко Б. Як українці сприймають Ахметова, Порошенка. Чим платять багаті. Що українці думають про бізнесменів зі списку Forbes Ukraine? Дослідження Gradus Research. URL: [https://forbes.ua\(money/chim-platyat-bagati-shcho-iz-kreditom-doviri-v-ukraintsiv-do](https://forbes.ua(money/chim-platyat-bagati-shcho-iz-kreditom-doviri-v-ukraintsiv-do).
28. Нікітін В. Експорт зброї сьогодні: виклик для України чи нові можливості? URL: <https://www.pravda.com.ua>.